

# بررسی تعصب نژادی و علاج آن از منظر قرآن کریم

عبیدالله برهانی

پوهنیار، علوم و فرهنگ اسلامی، تعلیم و تربیه، پوهنتون غور، فیروزکوه افغانستان. (نویسنده مسئول)،

Obaidullah borhani294@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۴/۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۱۸ - تاریخ نشر: ۱۴۰۴/۱۰/۹

## چکیده

تعصب یکی از بدترین صفات اخلاقی در اسلام است. این پدیده در جوامع انسانی و اسلامی همیشه وجود داشته و نمی‌توان آن را انکار کرد. به همین دلیل شناخت تعصب نژادی، حکم آن از دیدگاه قرآن، عوامل و راه‌های درمان آن اهمیت زیادی دارد. هدف این تحقیق، بررسی دقیق حکم و روش علاج تعصب نژادی از دیدگاه قرآن است تا مسلمانان بتوانند با شناخت درست این موضوع، راه صحیح زندگی را انتخاب کرده و به سوی سعادت گام بردارند. روش تحقیق این مقاله تحلیلی توصیفی می‌باشد که با بهره‌گیری از منابع معتبر، شامل متون دینی، مقالات علمی و کتب تخصصی اطلاعات موردنیاز را جمع‌آوری کرده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تعصب نژادی همیشه وجود داشته و راه‌های علاج برای آن نیز مطرح شده‌اند. از منظر قرآن، تعصب عمل حرام است و برتری انسان‌ها فقط بر اساس تقوا مشخص می‌شود. خانواده، مکتب، مدرسه، رسانه‌ها و دولت نقش اساسی در از بین بردن تعصبات نژادی دارند.

کلمات کلیدی: تعصب، نژاد، علاج، قرآن

استناد: برهانی، عبیدالله. (۱۴۰۴). بررسی تعصب نژادی و علاج آن از منظر قرآن کریم. پوهنتون غور،

(۱)۲، ۳۸-۲۱.

# Racial Prejudice and Its Remedy from the Perspective of Islam

Obaidullah Burhani

1. Assistant Professor, Islamic Sciences and Culture, Education, Ghor University.  
(Corresponding author), [ob.burhani1397@gmail.com](mailto:ob.burhani1397@gmail.com) .

---

Received: 23/6/2025 | Accepted: 9/9/2025 | Published: 30/12/2025

---

## Abstract

---

Prejudice is considered one of the worst moral vices in Islam. This phenomenon has always existed in human and Islamic societies, and its presence cannot be denied. Therefore, understanding racial prejudice, its ruling from the Quranic perspective, as well as its causes and solutions, is of great importance. The aim of this research is to gain an in-depth understanding of the ruling on racial prejudice and its remedies based on the Quran, enabling Muslims to choose the correct path in life and attain happiness. The research method is library-based, collecting data from reliable sources, including religious texts, scholarly articles, and specialized books. The research findings show that while racial prejudice has been a persistent issue, various remedies for it have also been proposed. According to the Quran, prejudice is forbidden, and the criterion for human superiority is based solely on piety. The family, school, educational institutions, media, and government play significant roles in eliminating racial prejudices.

**Keywords:** prejudice, remedy, Quran

---

**Cite:** Burhani, O. (1404). Racial prejudice and its remedy from the perspective of Islam. *Scientific Research Journal of Ghor University*, 2(1), 21-38.

---

## مقدمه

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله

اما بعد: تعصب یک مرض مهلك اخلاقی و اجتماعی است که از منظر قرآن کاملاً مردود و ناپسند می‌باشد. الله متعال می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنَّ اسْتَحْبَبُوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ [التوبة: ۲۳]

ترجمه: ای مؤمنان! پدران، برادران، (همسران، فرزندان و هریک از خویشاوندان دیگر) یاوران خود نگیرید و (تکیه‌گاه و دوست خود ندانید) اگر کفر را بر ایمان ترجیح دهند (و بی‌دینی از دین‌داری نزد ایشان عزیزتر و گرمی‌تر باشد) کسانی که از شما ایشان را یاری و مددکاری نمایند ستم‌گردند. قرآن کریم همان‌طور که قباحت و زشتی تعصب را بیان نموده روی معیارهای برتری انسان‌ها نسبت به یکدیگر نیز تماس گرفته و راه‌های علاج از این مرض مهلك اجتماعی و رذیله اخلاقی را نیز ذکر کرده است؛ که در این آیه مبارکه به‌وضوح مشاهده می‌شود: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ [الحجرات: ۱۳]

ترجمه: ای مردمان! ما شما را از مرد و زنی (به نام آدم و حوا) آفریده‌ایم، و شما را تیره تیره و قبیله قبیله نمودیم تا همدیگر را بشناسید (و هرکسی با تفاوت و ویژگی خاص درونی و بیرونی از دیگری مشخص شود، و در پیکره جامعه انسانی نقشی جداگانه داشته باشد). بی‌گمان گرمی‌ترین شما در نزد خدا متقی‌ترین شما است. خداوند مسلماً آگاه و باخبر (از پندار و کردار و گفتار شما و از حال همه‌کس و همه‌چیز) است. پس از منظر قرآن کریم، تعصب عمل حرام است و برتری انسان‌ها فقط بر اساس تقوا مشخص می‌شود.

## بیان مسئله

موجودیت تعصب نژادی در جامعه بشری، به‌ویژه جامعه افغانی باعث تحقیق هذا گردیده تا باشد راهگشای برای رفع این معضله اجتماعی قرار گرفته مردم جامعه ما از مرض مهلك تعصب نژادی محفوظ بمانند.

### اهمیت موضوع

تعصب یکی از موارد زشت رذایل اخلاقی می‌باشد تا جای که دوری از تعصب سبب کمال ایمان، دوستی با خداوند متعال و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌و سلم، مؤمنین و نظم در جامعه انسانی و اسلامی شده و در جانب مقابل تعصب ورزیدن نتیجه معکوس می‌دهد

### پیشینه تحقیق

ازلحاظ تاریخی این پدیده شوم در بدو خلقت انسان اظهار وجود نموده و در برابر ابوالبشر سیدنا آدم علیه‌السلام تعصب صورت گرفته است.

### الف: اولین متعصب در تاریخ

الله متعال اولین متعصب را برای ما معرفی می‌نماید: ﴿أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾ [ص: ۷۶]. ترجمه: گفت: من بهتر از او هستم. تو من را از آتش آفریده‌ای و وی را از گل. طوری که دیده می‌شود سبب اصلی نافرمانی شیطان از الله متعال تعصب نژادی در برابر آدم علیه‌السلام بود که وی (نوعیت مواد خلقت را) معیار برتری قرارداد و به اساس آن قضاوت کرد نه به اساس دستور الله (نسیمی، ۱۳۹۴، ص ۳۳).

### ب: تعصب یهود

تعصب یهود یکی از مسائل واضح و روشن است و قرآن کریم نیز موضوع را شفاف بیان نموده است. خداوند متعال می‌فرماید: ﴿نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ﴾ [المائدة: ۱۸]

ترجمه: یهودیان و مسیحیان می‌گویند: ما پسران و عزیزان خدائیم! حتی خیلی عادی و متعصبانه مال دیگران را تلف می‌کردند و خود را هم تبرئه می‌کردند. به اساس همین تعصب و برتری جوی‌های نابجا خود را نجات‌یافته و حتی خود را تکه دار جنت می‌دانند. از تراوش‌های فکری این گروه که از تعصب سرچشمه می‌گیرد مواد ذیل را می‌شود یادآور شد:

۱- خود را گروه مختار و موردپسند الله متعال می‌دانند و دیگر انسان‌ها را به منزله حیوانات که فقط برای خدمت یهود آفریده شده است (الزغینی، بی‌تا، ص ۵۸۹).

۲- اگر اسرائیلی (یهودی) همراه با اجنبی (غیرشهودی) دعوی خود را نزد شما می‌آورند تا می‌توانید به اسرائیلی کمک نمایید حتی می‌توانید دروغ بگویید.

۳- در صورت یهودی دزدی نمود، محکمه یهودی قسم را متوجه وی ساخت مسئولیت تمام یهودیان تلاش نمایند تا مانع قسم وی شوند.

۴- مسئولیت هر فرد یهودی است که تمام تلاش خود را نماید، تا حاکمیت زمین تنها به دست یهود باشد نه دیگران (الزغینی، بی تا، ص ۱۱۱).

### ج: تعصب نصاری

نصارا نیز مانند یهود گروه متعصب می باشند که هدایت یاب شدن را فقط در نصرانی شدن منحصر می دانند. ﴿وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارًا تَهْتَدُوا﴾ [البقره: ۱۳۵]

ترجمه: و (لیکن بر گفته خویش پافشاری می کنند و) می گویند: یهودی یا مسیحی بشوید تا (به راه راست) رهنمود شوید.

تعصب نصاری بزرگترین عامل آغاز جنگهای صلیبی می باشد که در وقت گرفتن قدس، دست به جنایات جنگی بسیار زیادی زدند از جمله: قتل دهها هزار نفر سکنه‌ی بیت المقدس در مسجدالاقصی، قبه الصخره و دیگر نقاط حرم. قدس از خون انسانهای بی گناه اعم از مرد، زن، پیر، جوان و حتی اطفال رنگین شده که بزرگترین مصیبت برای عالم اسلام بود (عنان صحنه های تکان دهنده تاریخ، ۲۱) بازماندگان یهود و نصاری هیچ نوع عقب نشینی از موقف متعصبانه خود نکردند غرب امروزی نیز همیشه در پی نوشیدن خون مسلمانها و بلعیدن امکانات آنهاست. آخرین اقدامی که در سومالی علیه مسلمانان کرد با رگبار مسلسل در آن واحد هزار نفر داخل مسجد واقع در منطقه او بادین سومالی بودند کشته شد (یوسف، بی تا، ص ۷۳).

آمریکا بعد از حمله خود به افغانستان پس از ۱۱ سپتامبر، اعمال زشت را مرتکب شده که روشن گر تعصب غرب نسبت به مسلمان می باشد.

اعتراف یکی از دانشمندان منصف خودشان به نام کویت چنین می گوید: غربیها در فضای عداوت و دشمنی در مقابل اسلام بزرگ شده اند و برعکس مسلمانانی محمد دوستی فراوان در برابر مسیح علیه السلام و کتابش انجیل دارند (مطیع، ۱۳۸۹، ص ۶۱)

### د: تعصب جاهلیت عرب قبل از اسلام

در بین عرب جاهلیت قبل از اسلام تحت نام‌های مختلف تعصب وجود داشت حتی در مناسبت‌های مختلف، همراه دیگر قبائل اشتراک نمی‌ورزیدند که قرآن کریم نیز به این امر اشاره دارد [ثُمَّ أُفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ] [البقرة: ۱۹۹]

ترجمه: سپس از همان جا که مردم روان می‌شوند (از مکان واحدی به نام عرفات به سوی سرزمین مینا می‌کوچیدند) روان شوید. بسیاری از جنگ‌ها به اساس تعصبات قومی صورت می‌گرفت (لیفل، ۱۴۳۷م، ص ۳۰).

### ه: آغاز تعصب در بین مسلمین

با به قدرت رسیدن حضرت معاویه بن ابی سفیان رضی الله عنهما در سال: ۶۴۱ هـ روح عصبيت بار دیگر تاجای عود نمود. یکی از علت‌های تغییرات سیاسی در خلافت عباسی‌ها هم نقش‌آفرینی داشت عرب‌گرای بود (جهان اسلام در عصر حاضر: ص ۲۲). ولی آنچه مایه تأسف است این‌که ملی‌گرای در سرزمین‌های اسلامی وقتی شروع شد که: مسائل دینی کم‌رنگ شده، مسلمان‌ها از اروپایی‌ها متأثر شدند (ندوی، ۱۳۸۸، ص ۲۶۰).

### و: تاریخ شروع تعصبات در افغانستان

در این مرزوبوم به اشکال مختلف؛ اما پراکنده تعصب وجود داشته؛ ولی به شکل دقیق و برنامه‌ریزی شده گفته شده در زمان نادرشاه و به‌خصوص بعد از به قدرت رسیدن کمونیست‌ها سیر سعودی خود را پیمود (انصاری، ۱۳۸۲، ص ۹). بعد از سقوط حکومت طالبان بر خورد گروه‌های مختلف سیاسی که اکثراً قومی بودند در کنفرانس بن، گرد آمدند و نقشه‌ی سیاسی افغانستان پسا طالبان را کشیدند (که به اساس این نقشه) میزان قدرت اقوام را جمعیت ایشان تشکیل می‌داد. بعدها جنجال‌های انتخاباتی (۱۳۹۳) و تشکیل حکومت وحدت ملی به‌منظور جلوگیری از وقوع جنگ قومی (که ریشه در تعصب دارد) تشکیل شد (نعیمی بدون تاریخ، ۲-۷)

**اهداف تحقیق:**

- شناخت دقیق تعصب نژادی؛
- راه‌های علاج آن از منظر قرآن؛

- آگاهی از مظاهر تعصب نژادی در جوامع اسلامی؛
- شناخت انواع، عوامل و راه‌های علاج تعصب؛
- شناخت پیامدهای ناگوار تعصب نژادی در جوامع اسلامی و افغانی؛

### سؤال‌های تحقیق:

- آیا در قرآن حکم مشخص برای تعصب بیان گردیده و راه علاج برای تعصب نژادی وجود دارد؟
- راه‌های زدودن عوامل تعصب چیست؟
- پیامدهای تعصب نژادی چیست؟ و راه‌های علاج تعصب نژادی کدام است؟

### مواد و روش کار

روش تحقیق در این مقاله تحقیقی در اهداف کاربردی بوده و از نظر ماهیت کار توصیفی و از نظر داده‌ها کیفی بوده به شکل مروری انجام شده است. ترجمه آیات از تفسیر نور دکترا مصطفی خرم‌دل اقتباس گردیده است.

### مفهوم تعصب

تعصب در لغت به معنی: تاج ملوک و عمامه به رنگ (سرخ) و به گروه انسان‌ها، مرغ‌ها و اسب‌ها و پارچه که بالای زخم و یا عضو شکسته شده بسته می‌شود و (العصائب) به بادهای که درخت را میلان می‌دهد اطلاق می‌شود (منصور، بی‌تا، ص ۳۱). وهم چنان به اقارب شخص از جانب پدر عصبه گفته می‌شود و هر چیزی که به اطراف چیزی دیگری بچرخد (الزبیدی، بی‌تا، ص ۳۸۱). حمایت کردن و به غضب شدن به خاطر قوم (آندوزی، بی‌تا، ۲۱۹).

و در اصطلاح تعصب عبارت است از نپذیرفتن حق در وقت موجودیت دلیل و یا ارتباط شخص به فکر و جماعتی و وابستگی شدید به مبادی آن و این تعصب و وابستگی گاه دینی است، گاه مذهبی، سیاسی و... که احیاناً منجر به نابودی انسان متعصب می‌گردد ( عمر، بی‌تا، ص ۱۵۰۵).

### تعصبات قومی

۱- تعریف قوم: در لغت به معنای گروهی از مردان و زنان و یا به‌خصوص گروه مردان (دهخدا، ۱۳۵۹).

۲- قوم در اصطلاح عبارت است از جمعیت انسانی مشخص با یک افسانه‌ی اجدادی مشترک، خاطرات مشترک، عناصر فرهنگی، پیوند با یکسر زمین تاریخی یا وطن و میزانی از حیث منافع و مسئولیت.

### مراحل تعصب

درجات تعصب را می‌شود به پنج مرحله دسته‌بندی کرد.

- ۱- تعبیر لفظی از دیدگاه بد خود نسبت به دیگری؛
- ۲- عدم تعامل با گروه که در مقابل آن‌ها تعصب می‌ورزد؛
- ۳- تشویق دیگران به گوشه‌گیری از کسانی که به آن‌ها تعصب می‌ورزد؛
- ۴- مورد تجاوز قرار دادن طرف مقابل به شکل فیزیکی؛
- ۵- علاقه‌مند بودن به قتل طرف مقابل (البورت، بی‌تا، ص ۳)

### عوامل تعصب نژادی

عوامل داخلی (فردی) تعصب

- ۱- جهل و نادانی از عمده‌ترین عوامل تعصب یکی جهل و نادانی به شمار می‌رود. انسان‌های که گرفتار این مرض مهلک (تعصب) می‌شوند، اصلاً هدف خلقت و معیارهای برتری را ندانسته در نتیجه به مرض (تعصب) گرفتار می‌شوند؛
- ۲- ضعف ایمان: یک عده مسلمانان که تعصب می‌ورزند مشکل در عدم معلومات‌شان نیست بلکه به خاطر ایمان ضعیف‌شان می‌باشد؛
- ۳- دنباله‌روی از هوای نفس: از نظر قرآن کریم ادنی‌ترین مرتبه نفس اماره می‌باشد که انسان را به طرف بدی از جمله تعصب می‌کشاند. شخص که از هوای نفس خود پیروی نماید در برابر آراء و نظریات دیگران تعصب ورزیده خود را صاحب‌تر می‌داند؛
- ۴- انحصارطلبی: انحصارطلبی اگر از طرف شخص که (فاقد اهلیت و دین‌داری است) صورت گیرد که با انواع وسایل تلاش می‌کند تا خود را به مقام دلخواه خود برساند آن را انحصارطلبی نامشروع می‌نامند که یک نوع بیماری باطنی بوده (در نتیجه) سبب تعصب می‌گردد؛
- ۵- تکبر و خودبزرگ‌بینی: خودبزرگ‌بینی عامل مهم تعصب می‌باشد بهترین نمونه‌ی آن فرعون می‌باشد؛

- ۶- احساس خودکم‌بینی: احساس حقارت و یا خودکم‌بینی سبب می‌شود که انسان در برابر نژاد که دارای همان ویژگی است که نژاد وی آن را ندارد تعصب ورزد (نوف، بی تا ص ۴).
- ۷- تقدس گرایی: بسا اوقات تقدس گرایی و زیاده‌روی در احترام پدر، مادر، امیر و... سبب می‌شود انسان به خاطر آن‌ها تعصب ورزد؛
- ۸- حسد: حسادت در مقابل داشته‌های دیگر اقوام نیز سبب تعصب می‌گردد؛
- ۹- منافع شخصی را بر منافع عامه مقدم داشتن: انسان متعصب به دنبال کسب منفعت شخصی خود بوده در برابر دیگران تعصب نشان می‌دهد؛

### عوامل خارجی تعصب

- ۱- خانواده: عن ابی هریره - رضی الله عنه - قال: «قال رسول الله - صلی الله علیه وسلم - ما مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ» (مطیع، قریب الله بدون تاریخ، ۷)
- «از ابی هریره - رضی الله عنه - روایت شده که رسول الله - صلی الله علیه و سلم - فرمودند: هیچ نوزادی نیست مگر اینکه بر فطرت (اسلام) متولد می‌شود ولی پدر و مادرش او را یهودی یا نصرانی یا مجوسی می‌گردانند» وقت پدر، مادر فرد را از دین فطری که الله به آن فطرت وی را آفریده برگردانند بسیار ساده می‌توانند آن را یک انسان متعصب تربیت نمایند؛
- ۲- هم‌نشین و محیط ناسالم: در رابطه با مؤثریت افراد ناشایسته و محیط ناسالم پیامبر صلی الله علیه و سلم می‌فرماید: عن ابی موسی الأشعری - رضی الله عنه - عن النبی - صلی الله علیه و سلم - قال: «إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَ نَافِخِ الْكِيرِ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِذَا مَرَّ بِمَنْ يَخْتَلِعُ مِنْهُ وَإِنَّمَا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِنَّمَا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً وَ نَافِخِ الْكِيرِ إِذَا مَرَّ بِمَنْ يَحْرِقُ ثِيَابَكَ وَإِنَّمَا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً» (مطیع بدون تاریخ، ۱۰)
- «از ابی موسی الأشعری - رضی الله عنه - روایت است که آن حضرت - صلی الله علیه و سلم فرمودند: مثال هم‌نشین خوب و هم‌نشین بد مانند صاحب مشک و کوره گر (دمه گر، کسی که در کوره؟ آهن‌گری می‌دمد) است، صاحب مشک یا برایت مشک می‌دهد و یا از وی خریداری می‌کنی و یا اینکه از وی بوی خوش می‌یابی، اما کوره گر یا لباس را می‌سوزاند و یا بوی بد او به مشامت می‌رسد.

۳- مراکز علمی و فرهنگی: اگر مکتب و مدرسه، فضای مناسب تعلیمی داشته باشد در افق دختران و پسران تغییر وارد کرده، تنگ‌نظری‌های که از فامیل کسب نموده بودند، توسط تعلیم و تحصیل به تدریج از بین می‌رود؛

۴- مورد تعصب قرار گرفتن: در بسیاری از موارد کسانی که مورد تعصب قرار می‌گیرند انگیزه عصبیت پیدا کرده در پی انتقام جوی برمی‌آیند؛

۵- رسانه‌ها: در دنیای معاصر رسانه در زندگی افراد جامعه می‌تواند نقش‌آفرینی کرده، جوانب مثبت خود را داشته باشد که رسالت دنیای رسانه نیز می‌باشد عین مؤثریت را در انحراف افراد جامعه نیز دارد؛

۶- قرار گرفتن امور در دست انسان‌های متعصب: وقت رهبری یک قوم به دست انسان‌های متعصب قرار گیرد ایشان خود برای ایجاد تعصب و تقویت آن برنامه‌ریزی خواهند کرد؛

۷- عملکردهای غیرعادلانه حکومت: هر زمان حکومت معیارها را اختصاصی ساخت غیرمستقیم به ایجاد و تقویت تعصب تأثیر می‌گذارد. (نسیمی، ۱۳۹۴، ص ۷۹).

۸- دخالت کشورهای بیرونی: به گفته‌ی مصباح‌الله عبدالباقی (یکی از جمله کارهای که امریکا در افغانستان انجام داده است، برانگیختن تعصبات قومی، قبیله‌ای و نژادی است. هنگام که لوی جرگه به خاطر تصویب قانون اساسی افغانستان از ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳م تا ۴ جنوری ۲۰۰۴ اختلافات قبیله‌ای و نژادی به آخرین حد خود رسیده بود. چنانکه هر کس از مصالح قوم و نژاد خودش به دفاع برخاسته و درباره مسائل غیر مهم بحث و گفتگو می‌نمودند مانند: زبان رسمی و سرود ملی که به پشتو باشد یا به فارسی؟ و امثال آن‌ها (عبدالباقی، ۲۰۰۴م، ص ۷۹).

### حکم تعصب از منظر قرآن:

(تعصب از منظر قرآن کریم یک عمل ابلیسی، نامشروع می‌باشد. در رابطه با نزدیک‌ترین فرد از لحاظ قرابت نسبی با پیامبر صلی‌الله علیه و سلم چنین آیاتی فرود می‌آید: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ [مسد: ۱-۵]. ترجمه: نابود باد ابو لهب! و حتماً هم نابود می‌گردد. تنها رابطه نسبی نمی‌تواند سبب نجات انسان گردد. آیات مبارکه به نحوی تعصب را رد می‌نماید و برای ما پیام می‌دهد که: ترجیح دادن افراد قبیله نسبت به دیگران کار نادرست می‌باشد.

پیامدهای تعصب: پیامدهای جهانی تعصب: از جمله پیامدهای زشت تعصب که هیچ مرز را به رسمیت نمی‌شناسد قرار ذیل است.

۱- عدم قبول حق و دعوت انبیاء علیهم‌السلام: ﴿ قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ ﴾ [الزخرف: ۲۳-۲۵]

ترجمه: مگر این که متنعمان (خوش‌گذران و مغرور از ثروت و قدرت) آنجا گفته‌اند: ما پدران و نیاکان خود را بر آئینی یافته‌ایم (که بت‌پرستی را بر همگان واجب کرده است) و ما هم قطعاً (بر شیوه ایشان ماندگار می‌شویم) و به دنبال آنان می‌رویم؛

۲- تقلید کورکورانه از آبا و اجداد: از جمله عوامل بازدارنده از حق که ریشه در تعصب دارد تلقید کورکورانه از آبا و اجداد، قوم و قبیله است؛

۳- حفظ و نگهداری عنعنات باطله: از جمله پیامدهای زشت تعصب استمرار و نگهداری یک سلسله عادات و تقلیدهای جاهلان‌های است که متعصبین از آبا و اجداد خود گرفته آن را به نسل‌های بعدی انتقال می‌دهند که سرانجام منجر به پخش عقاید باطل و فاسد در جامعه می‌شود که اساس آن را تعصب کورکورانه تشکیل می‌دهد؛

۴- نابود شدن عدل، مساوات و شیوع ظلم در جامعه: جامعه متعصب تمام همکاری‌های جنبه‌های قومی، نژادی و لسانی پیدا کرده عدل و عدالت از بین می‌رود؛ (نورعیباد، ۱۳۹۲، ص ۱۸۲).

۵- از بین رفتن قوت مسلمان‌ها در سطح جهان: از جمله نتایج تعصب به بار آوردن اختلافات است ﴿ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ﴾ [الانفال: ۴۶]

ترجمه: (درمیان خود اختلاف و) کشمکش مکنید، (که اگر کشمکش کنید) در مانده و ناتوان می‌شوید، شکوه و هیبت شما از میان می‌رود.

### پیامدهای تعصب در مراکز تحصیلی و ادارات مختلف دولتی

۱- ایجاد عقد، کینه و از بین رفتن اتحاد: بعد از تحقیقات زیاد، دانشمندان به این نتیجه رسیدند که اگر ملت می‌خواهد در تمام عرصه‌ها در میدان رقابت عقب نماند باید از نیروی انسانی متخصص، متعهد، خلاق و بانگیزه بالا برخوردار باشد اما گاهی برخی از خصلت‌ها؛ مانند

تعصب و قوم‌گرایی باعث تفرقه در بین این قشر مهم و سرنوشت‌ساز می‌گردد که پیامدهای عمیق جبران‌ناپذیری را در پی دارد.

۲- برچیده شدن علم و دانش از جامعه: یکی از عصبیت‌های جاهلیت ایستادگی در مسائل علمی است و حمایت کردن از سخن خودش، یا معلم و شیخش شنیده نه برای اظهار حق و ابطال باطل معلوم است این نوع عصبیت از چندین جهت بدتر از دیگر انواع تعصب می‌باشد (شاورانی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۹).

### پیامدها و آثار ناگوار تعصب در جامعه افغانی

۱- دشمنی و تفرقه: از جمله نتایج حتمی تعصب در هر جامعه تفرقه و اختلاف می‌باشد که قرآن ما را از اختلاف منع کرده است.

۲- رقابت‌های منفی: اگر به پیامد اقتصادی این نوع رقابت‌ها دقت شود؛ دیده می‌شود که گاهی اوقات افراد این ملت حتی توان مالی نداشته؛ ولی به خاطر که، از طایفه رقیب کم نیابند مصارف هنگفت فوق توان را متقبل می‌شوند.

۳- ناامنی: همان‌طوری قبلاً تذکر رفت یکی از پیامدهای زشت تعصب بروز اختلافات و عداوت‌هاست که طبعاً این نوع تعصب با خود ناامنی را در جامعه به بار می‌آورد.

۴- بازماندن از ترقی و پیشرفت: تن‌ها در همین دو دهه اخیر چنان فرصت پیشرفت و ترقی در بخش‌های مختلف برای افغانستان مهیا شده بود که اگر بحث‌های تعصبات قومی در این دیار سرکوب می‌شد و همه‌کس به خاطر آبادی این وطن تلاش می‌کرد در این فرصت کم مسیر چندین دهه را می‌توانستیم طی نمایم.

### راه‌های علاج تعصب از نظر قرآن

۱- داشتن عقیده اسلامی و آگاهی درست از آن: وقت که از لحاظ عقیدتی یک انسان، توحید را پذیرفت، خودبه‌خود دیگران را تحمل می‌کند و تعصب را ترک می‌نماید ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ [البقرة: ۲۱]

ترجمه: ای مردم! خدای خود را بپرستید، آن که شما را و کسانی را آفریده است که پیش از شما بوده‌اند.

۲- تدبر در آیات قرآن: {وَإِخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ} [الروم: ۲۲] ترجمه: و از زمره نشانه‌های (دال بر قدرت و عظمت) مختلف بودن زبان‌ها و رنگ‌های شما است بی‌گمان (در این تنوع خلقت) دلایلی است برای فرزندگان. در واقع نظر به تصریح آیه مبارکه این اختلافات یک نشان بزرگ از قدرت خالق توانا است (نسیمی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۵).

۳- دقت در اصل خلقت انسان: وقت انسان فکر می‌کند آب منی که ماده خلقت انسان می‌باشد بعد از آدم علیه‌السلام محصول همین خاک است دیگر تعصب نمی‌ورزد خداوند متعال فرموده ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ [الطارق: ۵-۷] انسان باید بنگرد و دقت کند که از چه چیز آفریده شده است؟

۴- انتخاب شیوه درست گفتگو با مخالفین: الله متعال برای ما دستور داده می‌فرماید: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ [النحل: ۱۲۵] (ای پیغمبر!) مردمان را با سخنان استوار، بجا و اندرزهای نیکو و زیبا به راه پروردگارت فراخوان و با ایشان به شیوه هرچه نیکوتر و بهتر گفتگو کن.

۵- صبر و شکیبایی در برابر متعصبین: صبر از جمله راه‌کارهای می‌باشد که نه تنها از تعصب جلوگیری نموده بلکه تعصبات گوناگون را ریشه‌کن می‌سازد یکی از نمونه‌ها عکس‌العمل رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌و سلم در صلح حدیبیه است که نتیجه صبر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌و سلم فتح مبین شد (نسیمی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۵).

### نتیجه‌گیری

از خلال تحلیل و بررسی این موضوع علمی تحقیقی به یافته‌های ذیل دست یافتیم:

- تعصب در لغت به معنی عمامه مخصوص، تاج ملوک، اقارب و خویشاوندان از طرف پدر اطلاق می‌شود و در اصطلاح: ارتباط شخص به یک قوم و غضب شدن به خاطر آن‌ها.
- برتری جوی‌های نژادی هیچ جایگاهی در شریعت اسلام نداشته بلکه یک امر حرام می‌باشد.
- تعصب از کسانی دیده شده که سابقه درست ندارند مثل: شیطان، یهود، نصاری، عرب جاهلی، کفار و مسلمان‌های جاهل.
- معیار برتری در شریعت اسلامی فقط تقوا و پرهیزگاری است.

- دامن زدن به تعصبات قومی سبب بیرون شدن از صف امت پیامبر صلی الله علیه و سلم می‌گردد.
- دوری از تعصب سبب ایجاد اخوت و برادری در جامعه اسلامی گردیده منجر به داشتن جامعه ایده آل می‌شود.
- تعصب تأثیر بدی خود را روی بخش‌های مختلفی فرهنگی، تعلیمی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی می‌گذارد.
- خانواده، مکتب، مدرسه، هم‌نشین، مراکز فرهنگی، رسانه‌ها و دولت در جلوگیری و ریشه‌کن‌سازی تعصب، می‌توانند نقش بارز داشته باشند.
- یهود و نصاری هیچ‌گاهی دست از تعصب نمی‌کشند.
- با تفکر در منشأ خلقت تعصب رنگ می‌بازد وقتی انسان این را بداند که همه از آدم و آدم از خاک آفریده شده دیگر انگیزه تعصب نژادی نزد وی باقی نمی‌ماند.

### پیشنهادها

- برای دانشمندان علوم اسلامی که قلم‌های رسا و استعداد‌های فوق‌العاده دارند پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد.
- دانشمندان ورزیده کشور برای آگاهی مردم در رابطه با مذمت تعصب و راه‌های علاج آن کنفرانس‌های علمی برگزار نمایند تا مسلمان‌ها از این موضوع آگاهی حاصل نموده خود را از این مرض سرطانی و قایه نمایند؛
- برای خطبای کشور پیش‌نهاد می‌شود که در رابطه با وحدت مسلمین و مذمت تعصب در منابر برای مردم آگاهی دهند؛
- برای معلمین محترم پیش‌نهاد می‌گردد تا در صنف شاگردان را در جلوگیری از تعصب و محو آن راهنمای نمایند؛
- برای اصحاب و اهل رسانه نیز پیشنهاد می‌گردد تا از طریق شبکه‌های اجتماعی مانند: فیس‌بوک، تلگرام، یوتیوب، انستاگرام، تیک‌تاک، پرده تلویزیون و مایک رادیو مردم را به این موضوع نیز آشنا سازند؛

- دولت با ایجاد قوانین و مقررات گوناگون به خاطر جلوگیری و از بین بردن تعصب در جامعه گام‌های عملی برداشته و در استخدام مأمورین دولتی و ارتقای رتبه‌های علمی، نظامی و پروژه‌های عام‌المنفعه عدالت را رعایت نماید؛
- برای والدین محترم که حیثیت رئیس خانواده را دارند پیش‌نهاد می‌شود تا مسئولیت دینی خود را در قبال افراد خانواده‌اش ادا نمایند.

قرآن کریم.

ابوالفیض، م. (ب.ت). *تاج العروس*. دار الهدایه.

ابومنصور، م. ب. ا. ا. الهروی. (ب.ت). *تهذیب اللغة* (م. عوض مرعب، محقق). بیروت: دار احیاء التراث العربی.

آن دوزی، ر. ه. پ. (ب.ت). *تکملة المعاجم العربیة* (م. سلیم النعیمی، مترجم به عربی). عراق: وزارت الثقافة والإعلام.

انصاری، ب. ا. (۱۳۸۲). *ذهنیت قبیلوی؛ دیواره‌ای فراراه تدين و تمدن*. کانکورده، کالیفرنیا: نویسنده.

برهانی، ع. الله. (۱۴۰۱). *تعصب و علاج آن در قرآن و سنت*. کابل: انتشار شخصی (فتوکاپی سید حسیب الله).

آپورت، ج. (۱۹۵۴). *عن طبیعة التعصب*. [ترجمه عربی].

دهخدا، ع. ا. (۱۳۵۹). *لغتنامه دهخدا*.

الزغینی، أ. ب. ع. ب. إ. (ب.ت). *العنصریة اليهودیة وأثارها فی المجتمع الإسلامی والموقف منها*. ریاض: مكتبة العبيکان.

شاورانی، م. (۱۳۹۴). *تعصب دینی یا ایستادگی و ایمان راسخ در قرآن*. قم: دانشگاه قم.

عبدالباقی، م. الله. (۲۰۰۴). *افغانستان پس از ۱۱ سپتامبر* (ع. فخری، مترجم).

عمر، أ. م. ع. (ب.ت). *معجم اللغة العربیة المعاصرة*.

عنان، م. ع. (ب.ت). *صحنه‌های تکان دهنده در تاریخ اسلام*. بازیابی شده از کتابخانه عقیده:

<https://www.aqeedeh.co>

فلیفل الفضلی، م. (۱۴۳۷). *العصبیة القبلیة وأثرها فی حکم الأندلس عهد الولاة والإمارة*.

مطیع، ق. الله. (۱۳۸۹). *مسیحیت را بشناسید*. کابل: اصلاح افکار.

مطیع، ق. الله. (ب.ت). *چهل حدیث برای خانواده‌ها*.

الموصلی، أ. ی. ح. س. أ. (۱۴۰۴). *مسند أبی یعلی*. دمشق: دار المأمون للتراث.

ندوی، ا. ح. ع. (۱۳۸۸). *ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمین* (ع. عثمانی، مترجم). تهران: نشر

احسان.

- نسیمی، م. ی. (۱۳۹۴). *تعصب و تبعیض از نظر اسلام*. کابل: نویسنده.
- نعیمی، م. (ب.ت). *قومیت و قوم‌گرایی در افغانستان پس از طالبان*. ب.چ.
- نورعباد، ع.الله. (۱۳۹۲). *نظام اخلاقی اسلام*. کابل
- نوف، ب. ع. ب. ر. (ب.ت). *مشکلۃ التعصب*. ریاض: جامعة الملك سعود.
- یوسف، ع.الودود. (ب.ت). *اسلام را نابود کنید و مسلمانان را ریشه‌کن سازید*. کابل: مستقبل

